

Світлана ФЕДОРЕНКО

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії,
практики та перекладу англійської мови
Національного технічного
університету України «КПІ»

Ключові слова: грамотність, мультимодальна грамотність, візуальна грамотність, медіаграмотність, інформаційна грамотність, культурна грамотність, культурний інтелект.

У статті визначено загальне поняття “грамотності” з точки зору американської педагогічної науки. Розкрито особливості комплексної мультимодальної грамотності на основі принципів візуальної, інформаційної, мультикультурної та медіа грамотності. Висвітлено, що сформована мультимодальна грамотність сприяє успішній життєдіяльності особистості в сучасних умовах.

УДК 37.017.7:373.9

**ГРАМОТНІСТЬ
ЯК КОМПЛЕКСНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ
ФЕНОМЕН У ВИЩІЙ
ОСВІТІ США**

© Федоренко С., 2014

остановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні ускладнення форм і каналів комунікації, зростання культурного різноманіття та глобалізаційні процеси суспільного розвитку ведуть до розширення розуміння поняття «грамотності», яке має стратегічне значення для системи освіти в цілому. Адже воно пов'язане з її цілями та змістом, а також технологічним забезпеченням навчально-виховного процесу. Грамотність як умова соціального та культурного розвитку суспільства надає можливість індивіду брати участь в економічній, культурній, політичній діяльності суспільства. Тобто вона є важливою для соціокультурного та особистісного розвитку людини в її здатності розуміти та використовувати різні типи інформації у побутовій, професійній та громадській сферах життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Увагу багатьох освітян світу до поняття «грамотності» обумовлено глибокими змі-

нами у всіх сферах життєдіяльності сучасного суспільства, пошуками оптимізації сучасного освітнього процесу, здатного забезпечити соціокультурну спадкоємність та безпеку і цілісність суспільства. Різні аспекти грамотності відображено в працях таких американських учених, як С. Ароновіц, Г. Гіро, Е. Гірш, Ш. Кордз, П. Макларен, Р. Сміт та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. З огляду на актуальність зазначеної проблеми, зауважимо, що рівень навчальних досягнень студентів та їх реалізація у всіх сферах їхньої життєдіяльності безпосередньо залежить від ступеня володіння знаннями, від умінь їх застосовувати, тобто – від набуття грамотності як особистісної якості. У вітчизняній науковій літературі в означеному аспекті ця категорія не отримала достатнього обґрунтування. Тож доцільно звернутися до досвіду США в цьому напрямі.

Формулювання цілей статті. Метою статі є висвітлення грамотності як комплексного педагогічного феномену з позицій американських учених.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Грамотність є комплексним педагогічним феноменом, що охоплює водночас і «процес набуття базових когнітивних умінь, і шляхи їхнього застосування, що сприяє соціально-економічному прогресу, розвитку самосвідомості людей та критичного осмислення ними дійсності як запоруки для особистісних і соціокультурних змін» [5, с. 147]. При цьому англомовні науковці, зокрема американські, розглядають грамотність у таких дискретних площинах [5, с. 148–149]:

- 1) грамотність як автономна сукупність навичок;
- 2) грамотність як набутий практичний досвід;
- 3) грамотність як навчальний процес;
- 4) грамотність як текст.

З огляду на викладене, варто зазначити, що загальне поняття грамотності в су-

часному світі є досить складним, поліморфним, динамічним – постійно набуває уточнень відповідно до викликів сьогодення та розширює свою типологічну класифікацію (культурна грамотність, інформаційна грамотність, медіаграмотність, кроскультурна грамотність, екологічна грамотність, трансграмотність тощо). Відповідно до конвенційного значення цього феномену в середині ХХ ст. виокремлювали лише два види грамотності – функціональну та критичну, які передбачають розвиток навичок читання і письма, умінь працювати з новими технологіями, формування комунікативних умінь та навичок соціальної адаптації, які необхідні для успішної життєдіяльності в сучасному світі. Наразі функціональна грамотність пов'язана зі здатністю до сприйняття, узагальнення, аналізу інформації, здатністю ставити цілі та обирати шляхи їх досягнення в усіх сферах своєї життєдіяльності; вмінням логічно, аргументовано та ясно будувати усне та письмове мовлення. Її метою є виховання відповідальних громадян своєї держави, які здатні брати участь в усіх видах діяльності, де грамотність необхідна для ефективного функціонування, саморозвитку та самореалізації. Критична грамотність, у свою чергу, вимагає глибокого розуміння економіко-політичних відносин у суспільстві та покликає задовольнити потреби його демократичного розвитку.

Відомо, що поняття критична грамотність запроваджено на основі філософських поглядів П. Фрейре, згідно з якими грамотність – це не лише набір умінь і навиків. Критична грамотність – це заперечення соціополітичного й економічного контексту, у якому освіта є репродуктивною, пропагуючою погляди і потреби домінуючих прошарків суспільства, спрямованою на відтворення собі подібних. Критична парадигма розглядає знання як «соціально і культурно вибудовані, історично узагальнені й ідеологічно спрямовані» [6, с. 206]. Вочевидь, що розкодування цих знань ґрунтується на розвитку критичного мислення особистості.

На сьогодні у наукових колах відбуваються інтенсивні процеси диференціації та інтеграції у сфері атрибутів різних видів грамотності, які втілюють найважливіші об'єктивні характеристики і параметри суспільства, людини, її духовні, моральні засади й орієнтири, а також способи пізнання навколишнього світу. Водночас зусилля освітян спрямовані на розробку як таксономії грамотності, так і вироблення універсальної інтегрованої грамотності. Так, на глибоке переконання професора університету Західного Іллінойсу (м. Макомб, США) Ш. Кордза [3], мультимодальна грамотність сучасної людини виявляється у синтезі різноманітних способів комунікації, трансляції інформації. Адже мультимодальне сьогодення вимагає від людини володіння численною низкою вмінь і навичок, методів пізнання навколишнього світу і способів спілкування в усіх сферах своєї життєдіяльності в процесі індивідуальної чи колективної дії, загалом сприяючи формуванню її гуманітарної культури. Американський вчений вважає, що означену грамотність утворює сукупність чотирьох видів грамотності, а саме [3, с. 2–3]:

1) інформаційна грамотність (здатність виокремлювати, синтезувати та ефективно використовувати інформацію з різних джерел, застосовуючи новітні інформаційні технології);

2) візуальна грамотність (здатність аналізувати, створювати та використовувати візуальну реальність з метою розвитку критичного мислення, навичок ефективної комунікації та конструктивного прийняття рішень);

3) мультикультурна грамотність (здатність сприймати, порівнювати та оцінювати подібності та відмінності поведінки людей, їхні вірування, цінності в культурному середовищі в межах однієї країни або двох і більше країн);

4) медіаграмотність (здатність до обробки, аналізу та оцінки різних джерел інформації у широкому діапазоні жанрів та форм засобів масової інформації).

Ш. Кордз переконаний, що «мультимодальна грамотність спонукає самовідповідальність особистості щодо здобуття та застосування знань у гнучкий, конструктивний та етичний спосіб» [3, с. 4]. Відтак, на думку американського вченого, у сучасному світі, який характеризується медіаграмотністю та полісеміотичністю, постає нагальна потреба у новому виді комунікативного дискурсу: студенти XXI ст. мають бути здатними до швидкого переходу від однієї знакової системи до іншої [3]. Унаслідок цього вбачаємо за доцільне звернутися до більш детального аналізу такої складової комплексної мультимодальної грамотності, як мультикультурна грамотність, яка, на думку американського педагога, є «синтезом культурної та міжкультурної грамотності» [3, с. 4].

З цієї позиції цікавою є теорія культурної грамотності відомого американського культуролога і педагога Е. Гірша, запроваджена у 1987 р. Вона ґрунтується на необхідності засвоєння людиною певних базових знань, які співвідносяться з культурою мови, якою користується у тому чи іншому соціумі. Згідно з цією теорією визначений корпус цих знань учений називає культурною грамотністю, яка є суттєвою характеристикою культурної ідентифікації людей та «робить їх господарями стандартного інструмента пізнання і комунікації, таким чином дозволяючи їм передавати й отримувати в часі й просторі необхідну інформацію в усній чи письмовій формі» [7, с. 22]. Е. Гірш стверджує, що «культурна грамотність є здатністю розуміти основну інформацію, необхідну для того, щоб стати істинним громадянином та для успішної життєдіяльності» [7, с. 82–83]. «Людина, яка не володіє цією інформацією, втрачає шанс стати повноправним учасником соціокультурного буття широкого загалу» [7, с. 15]. Тим часом американський педагог Р. Сміт зазначає, що «культурно грамотних людей вирізняє те, що вони в змозі осягнути основну суть та загальний стан речей» [11, с. 16].

Водночас Е. Гірш зазначає, що культурна грамотність знаходиться вище повсякден-

ного рівня знань, яким володіє кожна людина, і нижче експертного рівня спеціалістів різних сфер. Вона базується на конкретних універсальних знаннях, якими мають оволодівати всі члени тієї чи іншої спільноти. Адже вони вважають їх гідними для зберігання та передачі наступним поколінням [7]. Ці знання, що Е. Гірш називає «інтелектуальним капіталом людини», слугують для адекватного монокультурного спілкування й охоплюють основні принципи політичного устрою, основні математичні та мовні поняття, обізнаність щодо ключових історичних подій у світі та визнаних творів образотворчого мистецтва, музики, літератури [7].

Таким чином, культурну грамотність, відповідно до теорії Е. Гірша, складають знання, що пов'язані з умінням людини діяти в контексті культури та дозволяють формувати єдиний комунікативний простір цієї культури [7, с. 2–8]. Вочевидь, що культурна грамотність є певною мірою загальним культурним кодом, втрата якого загрожує культурним та інтелектуальним розривом поколінь. Вона також певним ступенем приналежності до певних культурних фонових знань. На думку Е. Гірша, 80% корпусу культурної грамотності людини складає основна, незмінна протягом більше ніж 100 років інформація. Наразі решта 20% – це «периферійні» знання новітнього розвитку суспільства, що можуть змінюватися [7].

Американський педагог Е. Гірш виділяє три рівні культурної грамотності: 1) універсальні поняття зі світової історії та культури, географії, природничих наук, спорту, які повинні знати всі люди, незалежно від національності: Шекспір, Біблія, олімпіада тощо; 2) обов'язкові для певної нації поняття, що належать історичній пам'яті народу: етнокультурні поняття, топоніми, імена реальних персонажів вітчизняної історії, літературних героїв та їхні висловлювання. Крім того, до цього рівня відносять історичні і географічні назви, імена реальних історичних персонажів, а також казкових, літературних героїв та їхні висловлюван-

ня. Зміст цього рівня культурної грамотності також складають прислів'я, крилаті вислови, у яких відображено загальнолюдський досвід, виражений національною мовою; 3) реалії-орієнтації сучасної культури (тут і зараз) [7].

За Е. Гіршом, для ефективного функціонування групі людей необхідно ефективно спілкуватися, а це вимагає культурної грамотності всіх членів цієї групи, тобто наявності у них спільного для всіх фонових знання – загальновідомої конкретної інформації, поданої загальноприйнятими символами. Ця інформація, на його думку, часто викладена в однакових для всіх членів спільноти соціокультурних асоціаціях. Саме тому, на глибоке переконання американського вченого, для успішного взаєморозуміння часто замість змістовного і глибокого знання теорій та фактів достатньо поверхневого освідомлення про них. Такий культурний консерватизм корисний для соціальної комунікації: він дозволяє спілкуватися людям різних поколінь, політичних поглядів, національної та релігійної приналежності, різних регіонів країни. Заразом педагог указує, що економічний прогрес досягається тільки завдяки консерватизму освіченості – успішне співіснування різних традицій, цінностей і поглядів у межах тієї чи іншої спільноти можливе лише за наявності системи знань як основи для соціокультурного діалогу, якою володіють усі члени цієї спільноти [7].

Проте теорія культурної грамотності має своїх критиків у США. Так, американські педагоги С. Аронович та Г. Гіро дорікають Е. Гіршу елітарністю та консерватизмом історико-культурної інформації, якою має оволодівати підрастаюче покоління відповідно до його теорії [2, с. 26]. Вони стверджують, що Е. Гірш «намагається подати мовну культуру та культурну грамотність як комплексний базис для переосмислення історії США та перебудови дискурсу громадського життя країни» [2, с. 38]. Водночас професор Каліфорнійського університету П. Макларен стверджує, що базові знання, які виокремлює Е. Гірш, є ідео-

логічно забарвленими, «пов'язаними з певними політичними та соціальними інтересами», та зовсім не враховують особливості історико-культурного розвитку різних меншин США [9, с. 9].

Відтак у 2003 р. у науковий ужиток американським ученим К. Ерлі та професором Сінгапурського університету С. Ангом запроваджено поняття «культурного інтелекту», яке сформувалось на основі емоційного інтелекту в межах дослідження міжкультурної комунікації. Однак, на відміну від теорії культурної грамотності, культурний інтелект актуалізується не в одній певній культурі, а якби в надкультурному просторі. К. Ерлі та С. Анг визначають культурний інтелект як «здатність особистості успішно адаптуватися до нових культурних умов, тобто успішно взаємодіяти з іншими в незнайомому культурному середовищі» [4, с. 9]. Водночас американський педагог Б. Петерсон подібним чином вважає культурний інтелект «здатністю особистості адекватно застосовувати вміння та навички в крос-культурному середовищі» [10, с.7]. Варто зауважити, що американські вчені [1;2;4;9] одноставні у своєму розумінні культурного інтелекту як здатності особистості успішно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміти їхні поведінкові стратегії та демонструвати адекватну поведінку в іншому культурному середовищі.

Тож розвинений культурний інтелект дозволяє людині ефективно функціонувати та досягати суттєвих результатів у різних культурних середовищах. Цей концепт користується популярністю у всьому світі. Центр вимірювання культурного інтелекту (Cultural Intelligence Center) під президентством професора Д. Лівермора, розташований у США, надає інформацію щодо його рівня у різних країнах, а також запроваджує практичне застосування шкали його виміру для освітніх та бізнесових цілей, яка включає чотири основні компоненти культурного інтелекту, а саме [8]:

1) когнітивний – культурна обізнаність індивіда стосовно норм, підходів й умов іс-

нування у різних культурних середовищах;

2) медіакогнітивний – культурне усвідомлення та знання особистістю реалій, необхідних для взаємодії з представниками іншого культурного походження;

3) мотиваційний – здатність індивіда спрямовувати увагу та енергію на культурні відмінності;

4) поведінковий – здатність індивіда демонструвати відповідний гнучкий діапазон вербальних та невербальних дій у спілкуванні з людьми іншого культурного походження.

Зазначене вище свідчить про те, що саме знання, розуміння та навички є базисом культурного інтелекту. Розвиваючи власний культурний інтелект, люди можуть підвищувати ефективність своєї життєдіяльності, створюючи на основі розуміння культурних відмінностей широку панораму культур світу, замість того, щоб спрощувати її, намагаючись «втиснути» весь світ у рамки своєї власної культури.

Висновки і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Узагальнюючи викладене вище, варто зазначити, що мультимодальна грамотність студентів вищих навчальних закладів США на основі синтезу візуальної, інформаційної, мультикультурної та медіаграмотності сприяє їхній успішній життєдіяльності. Таким чином, вона пов'язана з такими значущими характеристиками студента, як майбутнього професіонала та громадянина з розвинутою гуманітарною культурою, що орієнтується у світі та діє конструктивно відповідно до соціокультурних цінностей, очікувань та інтересів. Зокрема, він здатний координувати свої дії із діями інших людей, свідомо діяти в межах нормативу, обираючи оптимальні умови; здатний до самостійного вибору та прийняття рішень; здатний відповідати за свої вчинки; здатний до самоосвіти і саморозвитку протягом усього життя; легко адаптується у соціумі та вміє активно впливати на нього; добре володіє писемним та усним мовленням; володіє сучасними інформаційними технологіями.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з визначенням умов формування мультимодальної гра- мотності студентів у США в контексті педагогічних гуманістично-культурологічної парадиг- ми вищої освіти.

CITED LITERATURE

1. **Ang S.** Handbook of Cultural Intelligence: Theory, Measurement, and Applications / Soon Ang, Linn Van Dyne. – N. Y. : M. E. Sharpe, 2008. – 432 p.
2. **Aronowitz S.** Postmodern Education: Politics, Culture, and Social Criticism / Stanley Aronowitz, Henry A. Giroux. – Minneapolis MN : University of Minnesota Press, 1991. – 216 p.
3. **Cordes S.** Broad Horizons: The Role of Multimodal Literacy in 21st Century Library Instruction / Sean Cordes // World Library and Information Congress: 75th IFLA General Conference and Assembly "Libraries create futures: Building on cultural heritage" (23-27 August 2009, Milan, Italy) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://conference.ifla.org/past-wiic/2009/94-cordes-en.pdf>
4. **Earley P. C.** Cultural Intelligence. Individual Interactions Across Cultures / P.Christopher Earley & Soon Ang. – Palo Alto, CA : Stanford, 2003. – 379 p.
5. Education for All Global Monitoring Report 2006: Literacy for Life [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/gmr06-en.pdf>
6. **Freire P.** The Adult Literacy Process as Cultural Action for Freedom / Paulo Freire // Harvard Educational Review. – 1970. – Vol. 40, № 2. – P. 205–225.
7. **Hirsch E.D., Jr.** Cultural literacy. What every American needs know / E. D. Hirsch, Jr. – N.Y., 1988. – 253 p.
8. **Livermore D.** Leading with Cultural Intelligence: The New Secret to Success / David Livermore. – N. Y. : AMACOM, 2009. – 240 p.
9. **McLaren P.** Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education / Peter McLaren. – Boston, MA : Pearson Allyn & Bacon, 2006. – 352 p.
10. **Peterson B.** Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures / Brooks Peterson. – Yarmouth, ME : Intercultural Press, 2004. – 240 p.
11. **Smith R. A.** General Knowledge and Arts Education: An Interpretation of E.D. Hirsch's Cultural Literacy / Ralph Alexander Smith. – University of Illinois Press, 1994. – 215 p.